

ԳԵԹՍԵՄԱՆԻՒ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՈՒՈՂՈՒՄԸ

5 Յունուար 1948ի գիշերը բացառիկ ու սաստիկ անձրևներէն գոյացած հեղեղները, Գեթսեմանիի ձորին մէջ հաւաքուած, կը խուժէին Ս. Աստուածածնայ տաճարին գաւիթը, և մինչև եկեղեցւոյ մուտքին գաղաթը բարձրանալով՝ կը խորտակէին զայն ու կը լեցնէին տաճարը մինչև առաստաղ:

Ս. Աստուածածնայ գերեզմանի եկեղեցին կը պատկանի Հայոց և Յունաց Ղաթիններն ու Ասորիները իւր հետեակներ Հայոց կրնան պաշտամունք կատարել հոն: Ղաթինները շաբաթը երկիցս, իսկ Ասորիները մէկ անգամ միայն, և ունին միւր կողմէն իրենց տրամադրուած պատարաւ գամատոյց զատ զատ սեղաններ:

Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ եկեղեցին ամենահին եկեղեցիներէն մին է, կառուցուած Ե. դարուն Մարկիանոս կայսեր կողմէն, շուրջ 453ին:

Ս. Աստուածածնայ գերեզմանի այտ եկեղեցին սկզբնական շրջանին կառուցուած էր երեք այրերու վրայ: Երբ Պարսիկները Ե. դարուն գրաւեցին Պաղեստինը ուրիշ եկեղեցիներու կարգին կործանեցին զայն: Կէս դար վերջ, վերստին կառուցուած էր ան արդէն, ինչպէս շատ մանրամասն կերպով կ'երևի այս պարագան Արզուլֆ և պիսկոպոսի Ուղեգրութեան մէջ:

Թ. դարու սկիզբը, այս տաճարին մէջ, որ ունէր նաև վերնայարկեր, ու ընդարձակ եկեղեցի մը կը թուի ըլլալ, կ'ապրէին աւելի քան հարիւր կոյսեր, ըստ Նպիփանի վայրու թեան, և ասոնք էին որ կը պահպանէին Տիրամօր գերեզմանը, վանահօր մը հսկողութեան և ուղղութեան ներքև:

ԺԱ. դարուն նորէն կը քանդուի եկեղեցին, հաւանաբար Ոսայկիւններու կողմէն Յրուսաղէմի գրաւման ընթացքին: Եկեղեցին թէև կը կործանէր, բայց Ս. Կոյսին գերեզմանը անաղարատ կը մնար: Godefroy de Bouillon կողմէն Ս. Քաղաքը գրաւուելէն վերջ, Ֆրանկ այս յաղթականը ուղեց քանդուած այս եկեղեցին վերաշի-

նել: 1180ին արդէն աւարտած էր եկեղեցին:

Ինչպէս վերը յիշեցինք, Ս. Աստուածածնայ եկեղեցին ունէր վերնայարկ, ուր վարէն կը բարձրանային այնքան սանդուխներով որքան որ այժմ կ'իջնենք: Ս. Կոյսի գերեզմանը երթալու համար՝ եկեղեցին իր առջև ունէր նոյնպէս ընդարձակ գաւիթ մը, ուր խաչկրաց օրով, թաղուած են քանի մը անուանի իշխաններ: Գաւիթին սեպաւ ձև բարձր պատերը և ամրաշէն հօր աշտարակները կը պաշտպանէին սրբավայրը և վանականներու խուցերը թշնամիներու յարձակումներուն դէմ:

Ճիշդ Գրիգորիոսի Գերեզմանին նման՝ կամարներով և ռիւններով զարդարուած էր Ս. Կուսին գերեզմանը, պսակուած ոսկիէ և արծաթէ պատուական նստիթներով՝ կամարներն աւստրերը ծածկուած էին որմանկարներով որոնք կը ներկայացնէին Ս. Կոյսի կեանքին մեծ առիթները և աւանդական պատմութիւններէն ելուղուած տեսարանները:

1187ին Սալաէտինի յաղթութենէն յետոյ, եկեղեցին բոլոր մասերը, հիւանդանոց, վերնայարկի բաժինը քանդուեցան և անոնց նիւթերը գործածուեցան քաղաքին պարիսպներուն խրամատները նորոգելու համար: Ս. Կուսին գերեզմանը և աշտարակայ մուտքը, վերակացած ու վաղատուած ամրաշէն, աշտարակներէն և ընդարձակ գաւիթէն, քանդուելէն ազատ մըլդ նացին, բայց ջնջուեցան գերեզմանի շուրջը և պատերուն վրայ գտնուած զարդերը: Քանդուած մասերու հողերը րիզուեցան եկեղեցիին շուրջ՝ բարձրացան մինչև տասնհարին պատուահանները, և լուսաւոր եկեղեցին մնաց մօռթի մէջ՝ իսկ կեդրոնի ձորին հեղեղները տակաւ հողի տակ պլաթի թաղէին եկեղեցիին ստորին մասը: Ահա՛ Տիրամօր գերեզմանի եկեղեցիին այժմու վիճակը: Սակայն այս սրբավայրին վրայ գործուած յաջորդական բոլոր քանդումներու ժամանակ, անաղարտ մնացած է Ս. Կուսի գերեզմանը:

5 Յունուար 1948ի Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ ողողումը աննախընթաց պարագայ մը չի կազմեր սոյն եկեղեցւոյ տարեգրութեան մէջ: Պատմուածքին մէջև աւելի պարագաներ կը յիշէ

ուր տաճարը լաւարկայի եղած է ոչ միայն մարդկային վայելագոյնութիւններու, այլ նաեւ բնական աղէտներու: Մեր և Յոյն պատերազմարարները, ինչպէս յիշեցինք վերը, աղէտէն անմիջապէս վերը սկսան գործի: Նախ պարպուեցաւ Կէրէքցին լեւնող ջուրն ու տիւրը: յետոյ փոխադրուեցան եկեղեցւոյ ներքին կահաւորումը կազմող բոլոր առարկաները, որոնց մէկ կարեւոր մասը սակայն փնտցումի կ'ենթարկուէր այսպէս, իսկ մնացածները կը մաքրուէին, կը սրուէին և կը նորոգուէին, պատրաստ՝ իրենց տեղերը դրուելու համար: Ս. Աթոռը հակառակ երկրի տիրող կացութեան և նիւթական իր անձուկ վիճակին, ոչ մէկ ծախքի առջև կանգ կ'առնէր եկեղեցւոյ տեղանքներու, օգտակարներու, վարապետներու և զգրոցներուն և այլն պիտոյքներու նորոգման և հայթայթման համար:

Մեր և Յոյն պատերազմարարները ամիսներէ ի վեր խորհրդակցութեան և աշխատանքի մէջ են հիմնական նորոգութեան ենթարկելու Ս. Կոյսի գերեզմանին գմբէթը, որ փլչելու ենթակայ է, և ցարդ փայտե պատարագամատոյց տեղանքներ փոխարինելու մարմար տեղանքներով: Այս առթիւ երկուստեք փափաք կայ նաեւ կարելի վայելութեամբ վարդաբեր եկեղեցին, քրիստոնէական այդ ազաւոր և խիստ ուշադրաւ որբավայրին տալու իրեն վայել կերպարանքը, որպէսզի հուրթեան ու սրբութեան դրոշմով օժուի այդ գահար իր վայելուչ շքեղութիւնը կարենայ հազնիլ յաշտայն բազմահազար ուխտաւորներուն և այցելուներուն, որոնք ամէն տարի կը լեցնեն Ս. Երկիրը, յաւիտ և յերկրագոյն թիւն տնօրինական տեղեւոյ:

Այս առթիւ Նորին Ամենապատուութեան Պատրիարք Ս. Զոր և բովանդակ Ս. Յակոբանց զինուորեալ Միաբանութեան շնորհակցութիւնն ու երախտիք Տիար Եղուարդ Կիւլպիկեանի և քր ազնուական և բարեւ

սէր գերդաստանի բոլոր սիրելի անդամներուն, Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ բարեգործման համար իր իշխանական, հազար Պաղատանեան Ոսկիի նուիրատուութեանը համար:

Ընդհ. Տնօրէն Տիար Գ. Կրեկոսեան, Ս. Աթոռոյ Սրբազան Պատրիարքին գրած իր նամակին մէջ, կը յայտնէ թէ Հ. Բ. Ը. Միութեան փոխ նախագահ՝ Տիար Լեոն Կերտան, Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ պաւթին և մուքի գրան նորոգութեան համար Կիւլլապի Կիւլպեկեան Հիմնադրամի վարչութեան կրցած է 1000 Անգլ. Ոսկիի համարժէք 4000 Տուրքի նուիրատուութիւն մը ապահովել և նորոգ հանգուցեալ բարերար Յարութիւն Կիւլպեկեանի որդին Տիար Եղուարդ Կիւլպեկեանը, հաւատարիմ իր գերդաստանի աւանդութեան, յանձն առած է, ինչպէս ըսինք, այդ գումարը տրամադրելու Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ նորոգութեան:

Կիւլպեկեանները վաղ ժամանակներէ ի վեր կապուած են Ս. Աթոռի իրենց թաղկազին յիշատակներով: Իսկ մեր օրերուն երջանայիշատակ Պատրիկ Կիւլպեկեանը Ս. Աթոռոյ իր Հնծայաւանով և վստմ. Գալուստ Կիւլպեկեանը իր Մանեսայաւանով, նոր և փառաւոր յիշատակարաններ կոթողեցին ազգային այս օրհնեալ ժառանգութեանը մէջ: Եւ ահա անոնց հարազատներէն ուրիշ մը, բարեկրօն Տիար Եղուարդ Կիւլպեկեան կ'ընէ սրտառուչ այս նոր նուիրատուութիւնը Ս. Աթոռոյ Գմբէթանի Ս. Աստուածածնայ եկեղեցւոյ նորոգութեանը համար:

Ձեռնիկի որ ունիցի զաւակ ի Սիոն:

Այս առթիւ մեր խորին շնորհակալութիւնը նշանակաւ Պատ. Հ. Բ. Ը. Միութեան փոխ նախագահ Տիար Լեոն Կերտանի, այս նուիրատուութեան առթիւ իր ունեցած մասածուծին և կեցուածքին համար:

ԽԱԳ.